

مقاله پژوهشی: بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در جنگ نرم و شناختی در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با تأکید ارائه الگو

یعقوب یوسفوند^۱، احمد تشکری‌پور^۲، محمدمهدی ملکی کرم‌آبادی^۳، علیرضا مقدم^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۳

چکیده

یکی از راهبردهای خنثی‌سازِ توطئه‌های نرم و رسانه‌ای دشمن، جهاد تبیین است که سعی می‌شود روایتی درست از واقعیت برای مخاطب ارائه شود. تحقق مطلوب مورد نظر در جهاد تبیین، مستلزم توجه به برخی نکات و بایسته‌هایی است که اثربخشی جهاد تبیین را تسهیل می‌نماید. هدف از انجام این پژوهش، احصاء بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در اندیشه دفاعی رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) است. پژوهش حاضر، توصیفی-تحلیلی بوده که به‌صورت کیفی و با بهره‌گیری از روش داده‌بنیاد مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. جامعه آماری پژوهش، مشتمل بر بیانات رهبر انقلاب اسلامی از بدو زعامت ایشان تا سال ۱۴۰۱ است. یافته‌ها حاکی از آن است که تبلیغ ایجابی و اثرگذار، بهره‌گیری از ظرفیت دین اسلام، مرزبندی و شفاف‌سازی، تبیین درست مبتنی بر سند، استفاده از ظرفیت نماز جمعه و هیئت‌های مذهبی، استفاده از زبان هنر، نوآوری و ابتکار، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، پرهیز از تعصب و تعلقات جناحی و گروهی در تبیین، به‌عنوان بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری مورد توجه است که نتیجه توجه به آنها، گفتمان‌سازی و مصونیت از توطئه‌ها و وسوسه‌های نرم و شناختی دشمن است. افزون بر این، از مغزها و اذهان عمومی حفاظت می‌شود و روحیه ملی را تقویت می‌کند که ارتباط معناداری با بقا و ثبات نظام سیاسی به دنبال دارد.

کلیدواژه‌ها: جهاد تبیین، جنگ‌شناختی، جنگ نرم، اندیشه دفاعی.

۱. استادیار سیاست‌گذاری عمومی دانشگاه افسری امام علی^(ع) (نویسنده مسئول) yousefvand.amir90@gmail.com

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه افسری امام علی^(ع).

۳. استادیار سیاست‌گذاری علم و فناوری دانشگاه افسری امام علی^(ع).

۴. مدرس دانشگاه افسری امام علی^(ع).

۱. مقدمه

تلاش برای کنترل و استیلا ذهن انسان همواره از دیرباز تاکنون به‌عنوان یکی از حرب‌های جنگی با نام جنگ روانی و عملیات روانی در دستور کار دولت‌ها قرار داشته است. امروزه به‌واسطه توسعه و گسترش رسانه‌ها و فناوری‌های نوین ارتباطی، بر پیچیدگی و تعدد سناریوهای این حرب‌ها افزوده شده و شیوه‌های جدیدی همچون «جنگ نرم» و «جنگ شناختی» در جهت تسخیر ذهن‌ها به کار گرفته می‌شود. جنگ نرم یکی از راهبردهای پیچیده و مخربی است که با هدف استحاله فرهنگی و سیاسی جامعه مخاطب صورت می‌گیرد. جنگ نرم، تلاش برای شکل‌دهی به ذهن و ترجیحات دیگران است (یوسفوند، ۱۳۹۷). یکی از شیوه‌های پیچیده و جدید استیلا ذهن در جنگ نرم و عملیات روانی، جنگ شناختی است که در بستر فضای سایبری و رسانه‌ای با هدف دستکاری شناخت انسان صورت می‌گیرد؛ ذهن انسان میدان نبرد در جنگ شناختی است (عراقی و همکاران، ۱۴۰۱). در این جنگ، تلاش می‌شود با روایت غیرواقعی از یک پدیده، خطای ذهنی و شناختی در مخاطب ایجاد نماید و وی را نسبت به آن پدیده که ممکن است منافعش در آن باشد، ناسازگار و مخالف نماید. در جنگ نرم و به‌ویژه جنگ شناختی، با تحریف واقعیت‌ها، ایجاد خطای معرفتی، تفسیر و قضاوت نادرست از پدیده‌ها، مناسبات فرهنگی، سیاسی و اجتماعی میان دولت و مردم به‌هم‌خورده و جامعه با بحران‌های فکری و معرفتی و چالش‌های امنیتی مواجه می‌شود. از این‌رو، تهدیدی جدی برای امنیت ملی و ثبات نظام سیاسی محسوب می‌شود. حال مسئله این است که با این شیوه از جنگ‌های امروزی و با توجه به گسترش وسعت و شدت آن علیه ج.ا.ایران، چگونه می‌توان مقابله کرد؟

با نگرش به اینکه هدف از این جنگ‌ها، ادراک و فرایند شناخت افراد است، قطعاً بهترین پاسخ، روشنگری و تبیین است. با توجه آیه ۱۸۷ سوره آل عمران، «لَتَبَيِّنَنَّ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ» می‌توان به اهمیت موضوع پی برد. آیت‌الله خامنه‌ای اعتقاد دارند: «تبیین هم جنبه‌ی الهی دارد، هم جنبه‌ی انسانی دارد» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷/۰۲/۰۲). از منظر ایشان، در میدان جنگ نرم، در درجه اول روشنگری لازم است و می‌فرمایند: «آنچه وظیفه‌ی همه ملت اسلام و همه‌ی امت اسلام است، مبارزه برای روشنگری است؛ این در درجه اول.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۰۲/۲۹). در جایی دیگر باب اهمیت جهاد تبیین این‌گونه می‌فرمایند:

«شما روایت کنید حقایق جامعه‌ی خودتان و کشور خودتان و انقلابتان را. شما اگر روایت نکنید، دشمن روایت می‌کند؛ شما اگر انقلاب را روایت نکنید، دشمن روایت

می‌کند؛ شما اگر حادثه‌ی دفاع مقدس را روایت نکنید، دشمن روایت می‌کند، هر جور دلش می‌خواهد؛ توجیه می‌کند، دروغ می‌گوید آن هم ۱۸۰ درجه خلاف واقع؛ جای ظالم و مظلوم را عوض می‌کند» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۰۹/۰۲).

بر این اساس، «اگر جهاد تبیین به درستی صورت نگیرد، دنیامداران حتی دین را هم وسیله‌ی هوسرانی و شهوت‌رانی خودشان قرار خواهند داد؛ یعنی اگر من و شما کارمان را درست انجام ندهیم، آنکه برایش صرفاً دنیا مطرح است- دنیای شخص خودش، یعنی هوس‌های خودش، آرزوهای خودش، خواسته‌های شخصی خودش، حتی دین را هم در خدمت خواهد گرفت» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹). بنابراین جهاد تبیین موضوعی مهم و حیاتی است که علاوه بر جنبه انسانی و فردی، بر جنبه اجتماعی، سیاسی و امنیتی نیز تأثیرگذار خواهد بود و موجبات هدایت انسان‌ها و جلوگیری از ورود آنها به ظلمات و تاریکی‌هاست و یک اقدام مهم انسانی و الهی است. اما مسئله‌ای که مهم به نظر می‌رسد، توجه به نکات و بایسته‌هایی است که در اثربخشی جهاد تبیین مؤثر است و به خنثی‌سازی وسوسه‌ها و تهدیدات نرم می‌انجامد. برای حل این مسئله، بهترین مرجع و منبع بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است که بر این اساس سؤالات زیر مورد بررسی قرار می‌گیرد:

(۱) در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، چه نکات و بایسته‌هایی در راستای

اثربخشی جهاد تبیین در میدان جنگ نرم مورد توجه و تأکید است؟

(۲) در راستای اقدام مؤثر در این حوزه، چه الگویی پیشنهاد می‌شود؟

۲. مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

۲-۱. پیشینه پژوهش

«حیاتی» و همکارش در پژوهشی با عنوان «گستره جهاد تبیین در اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای» (۱۴۰۱) با طرح این سؤال که گستره جهاد تبیین در اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای چگونه است؟ مفهوم و ابعاد «جهاد» و «دفاع» در اندیشه رهبر انقلاب را به روش مقایسه‌ای- تحلیلی با استفاده از منابع مکتوب و بیانات ایشان تبیین کرده و توسعه مفهومی واژه «جهاد» را اثبات نموده‌اند. در نهایت، جهاد تبیین را به مثابه یکی از مصادیق جهاد، نوعی دفاع در دفعه‌ی دشمن در تحریف حقایق و وقایع می‌دانند. نتایج پژوهش بیانگر این است که جهاد تبیین به تبع گستردگی ابعاد گوناگون دفاع، گسترده بوده و تفاوت آن با سایر ابعاد دفاع، ابزار و روش دفاعی آن است.

«عمانی» و همکاران در پژوهشی با عنوان «جهاد تبیین؛ راهبردی پیشگیرانه در قبال تفکر اجباری ناشی از فناوری هارپ» (۱۴۰۱) به بررسی نقش جهاد تبیین به‌عنوان راهبردی پیشگیرانه در قبال پدیده تفکر اجباری پرداخته‌اند. آنان بیان می‌کنند، تفکر اجباری، ابزاری نو، برای به دست‌گیری ذهن بشریت می‌باشد که توسط فناوری هارپ صورت می‌گیرد. دارندگان این فناوری، این کار را در راستای رسیدن به منافع خود کرده و با تغییر تفکر و اعتقادات ملت‌ها سعی در نابودی آن ملت دارند که در معنای عامیانه همان «گروگان‌گیری تفکرات» می‌باشد. تنها راه مقابله با این پدیده خطرناک، «جهاد تبیین» می‌باشد. نتایج پژوهش حاکی از این است که ضرورت بیان حقیقت، اقناع‌سازی، شناسایی جبهه و موضع دشمن، پدیده تکرار مطلب، بارش فکری و در نهایت استمرار تبیین به‌عنوان مؤلفه‌های جهاد تبیین در پیشگیری از تفکر اجباری بسیار سودمند می‌باشند.

«وجدانی» در مقاله‌ای با موضوع «بایسته‌های مهارتی جهادگران تبیین از منظر اسلام» (۱۴۰۱) بیان می‌دارد: با توجه به جنگ روانی و القای شبهات گوناگون دشمنان ایران اسلامی، جهاد تبیین یک ضرورت است. وی جهاد تبیین و روشنگری را یک کار تخصصی می‌داند و معتقد است افراد جهادگر بایستی توانمندی‌های لازم را برای این کار به دست آورند. نتایج این پژوهش با بهره‌گیری از آیات و روایات و بیانات مقام معظم رهبری، نشان‌دهنده این است که جهادگران عرصه تبیین بایستی به مهارت‌های شخصیتی، ارتباطی و روشی تجهیز باشند و با توجه به این مهارت‌ها و بایستگی‌ها، مورد تربیت و آموزش قرار بگیرند.

بررسی و مطالعه تحقیقات پیشین نشان می‌دهد تلاش دشمن برای تحریف حقایق و وقایع و به دست‌گیری ذهن افراد از طریق بارش شبهات فکری، امری واقعی است و در پاسخ به این حربه، جهاد تبیین یک ضرورت است. اما اینکه جهاد تبیین چگونه اجرا و عملی شود که به خنثی‌سازی توطئه‌های نرم و دستیابی به نتایج مطلوب بیانجامد، به آن پرداخته نشده است. در این پژوهش تلاش شد با بهره‌گیری از بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) بایسته‌های کاربردی جهاد تبیین احصاء و الگوی عملی در جهت اجرای اثربخش جهاد تبیین ارائه گردد و به همین دلیل، اثر حاضر نیز پژوهشی نو محسوب می‌شود.

۲-۲. مفاهیم و مبانی نظری

۲-۲-۱. جهاد تبیین

واژه «جهاد تبیین» برای اولین بار توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی^(مدظله‌العالی) وارد ادبیات سیاسی شده است. جهاد تبیین در اندیشه ایشان، یکی از اقسام جهاد و مبارزه در مقابل دشمن است. ایشان

معتقد است مبارزه اقسامی دارد که شامل مبارزه علمی، مبارزه مطبوعاتی، مبارزه سیاسی، مبارزه اقتصادی و مبارزه نظامی است. در دیدگاه ایشان، مبارزه و جهاد با دشمن ممکن است آشکار یا پنهان انجام شود. نقطه مشترک در همه انواع جهاد تلاش و مبارزه در مقابله با دشمن است. به بیان دیگر، هر تلاشی جهاد نیست، بلکه اگر در مسیر حرکت در مقابل دشمن اثرگذار باشد، جهاد است. در نهایت استفاده از فکر و قلم و بیان نیز اگر در مقابله با دشمن و در مسیر مبارزه با خصم باشد نوعی جهاد است (حیاتی و حیاتی، ۱۴۰۱: ۱۰).

واژه جهاد از ریشه جهد (ج ه د) برگرفته شده است و در لغت به معنای نهایت تلاش، کوشش کردن، رنج و مشقت بسیار بردن است (قاسمی، ۱۹:۱۳۹۰). در نگاه دین، جهاد نیز تلاش و کوششی است که رضایت خداوند در آن است.

«تبیین، یعنی بیان حقیقت و از بین بردن غبار جهالت و تحریف از اذهان. به عبارتی تبیین به معنای بی تفاوت نبودن انسان نسبت به ذهن‌هایی است که به کمک نیاز دارد و باید تعلیم ببیند» (صلح میرزایی، ۱۴۰۱: ۱). بنابراین جهاد تبیین تلاشی برای شفاف‌سازی اذهان است. از منظر قرآن نیز جهاد تبیین جهادی است که:

۱. به پیدایش حقیقت و نمایان شدن باطل منجر شود؛ «سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ» (فصلت، آیه ۵۳). به زودی نشانه‌هایمان را در گستره جهان و در جان‌هایشان به آنان می‌نمایانیم تا برایشان روشن شود که او (خدا) حق است.

۲. موجب تفکر و اندیشه‌ورزی در انسان شود؛ «كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ» (بقره، آیه ۲۴۲). بدین‌گونه خداوند آیات خود را برای شما بیان می‌کند باشد که بیندیشید.

۳. راه درست را نشان دهد؛ «كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ» (عمران، آیه ۱۰۳). این‌گونه خداوند نشانه‌های خود را برای شما روشن می‌کند باشد که شما راه یابید.

۴. موجب رفع اختلاف شود؛ «وَمَا أُنزِلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ» (نحل، آیه ۶۴). ما این کتاب را بر تو فرو نفرستادیم مگر به این دلیل که آنچه را در آن اختلاف دارند، برایشان بیان کنی.

۵. موجب پرهیزکاری شود؛ «كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ» (بقره، آیه ۱۸۷). خداوند این‌گونه آیات خود را برای مردم بیان نموده، باشد که پرهیزکار شوند.

به‌طور کلی، جهاد تبیین به تلاش و کوشش خالصانه و مجاهدانه در راه خداوند متعال، برای روایت کردن حقایق جامعه و کشور است؛ به‌طوری که بتوان انحرافات، ابهامات ذهنی و فکری افراد را در میان توطئه‌ها و خباثت‌های دشمنان در عرصه جنگ شناختی و جنگ نرم برطرف نمود.

۲-۲-۲. جنگ نرم

واژه جنگ نرم که در مقابل جنگ سخت مورد استفاده واقع می‌شود، دارای تعریف واحدی که مورد پذیرش همگان باشد، نیست و تا حدی تلقی و برداشت افراد، جریان‌ها و دولت‌های گوناگون از جنگ نرم متفاوت است (دارابی، ۱۳۹۱: ۲۸۹). در تعریف‌هایی که از جنگ نرم ارائه شده، بر ماهیت نرم‌افزارگرایی و غیرخشونت‌آمیز آن تأکید شده است (مسلمی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۲۸). جنگ نرم جنگی است در ابعاد گوناگون فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و امنیتی که دارای ماهیتی غیرفیزیکی و غیرخشونت‌آمیز بوده و با هدف استحاله فرهنگی-سیاسی از طریق اقدامات نرم‌افزارگرایانه، جامعه هدف را نشانه قرار داده و با تأثیرگذاری بر ذهن و فکر مخاطبان، اراده خود را بر آنان تحمیل و در بلندمدت موجب تغییر در باور، افکار، رفتار و کنش افراد می‌شود (یوسفوند، ۱۳۹۷: ۸). به عبارت‌تی؛

«جنگ نرم در بخش اعظم مراحل تکاملی خود جنگی خاموش است که همچون کودتا، مرحله آماده‌سازی آن با حداکثر پنهان‌کاری و عادی‌سازی، در قالب فعالیت‌های معمول اجتماعی انجام می‌گیرد. قربانی ممکن است زمانی متوجه ابعاد واقعی تهدید شود که عملاً غافلگیر شده و فرصت و قدرت لازم را برای واکنش مؤثر از دست داده باشد. بنابراین، بخش مهمی از کار آماده‌سازی برای مقابله با جنگ نرم آمادگی فکری و پارادایمی است» (حسینی، ۱۳۹۰: ۸۳).

به‌طور کلی، تهدید نرم مجموعه اقداماتی است که باعث دگرگونی هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری مورد قبول جامعه می‌شود (علیزاده و برزگر، ۱۳۹۷: ۳۶).

۲-۲-۳. جنگ شناختی

واژه شناخت برای هر نوع عملیات و یا ساختار ذهنی که بتوان آن را به‌صورت دقیق مورد مطالعه قرار داد، مورد استفاده قرار می‌گیرد. اولین معانی ثبت شده برای واژه شناخت در فرهنگ لغت آکسفورد، آن را به‌صورت «عمل یا فرایند دانستن» توصیف می‌کند (احمدی و جاویدی، ۱۳۹۹: ۱۴). فلاول (۱۹۸۵) در تعریف شناخت می‌گوید:

«شناخت اشاره به فرایندهای روانی دارد که حاصل ذهن آدمی بوده و منجر به دانستن می‌گردد. این فرایندها شامل یادآوری، ارتباط دادن، طبقه‌بندی کردن، نمادسازی، تجسم یا تصور، حل مسئله و تخیل و رؤیایپردازی می‌شود (محسنی، ۱۳۸۲: ۷).

بر این اساس، شناخت به فرایند کسب، سازمان‌دهی و استفاده از معلومات ذهنی اطلاق می‌شود. روان‌شناسان، شناخت را عالی‌ترین سطح پردازش اطلاعات می‌دانند (شجاعی، ۱۳۸۵: ۸۲). روندهای توسعه‌ی علوم و فناوری‌های همگرا و همچنین علایق و سرمایه‌گذاری‌های تحقیقاتی سازمان‌های تحقیقاتی نظامی دنیا در زمینه علوم و فناوری‌های شناختی، نشان می‌دهد که مغز/ذهن انسان، میدان نبرد قرن جدید، و عرصه شناختی، عرصه‌ی جدید جنگ خواهد بود (نورتین^۱، ۲۰۲۱).

جنگ شناختی «کنترل، تغییر، دست‌کاری و شبیه‌سازی با برنامه‌ی شناخت اهداف انسانی با استفاده از روش‌ها، یافته‌ها و ابزارهای علوم و فناوری‌های همگرا» تعریف شده است. این تعریف نشان می‌دهد که جنگ شناختی به کنترل و مداخله‌ی شناختی محدود نمی‌شود، بلکه شبیه‌سازی کارکردها و فرایندهای شناختی مغز، پنجره‌ی جدیدی را روی مطالعات هوش مصنوعی باز کرده است (محبوب عشرت‌آبادی و شکوری مغانی، ۱۴۰۱: ۱۶۰).

به‌طور کلی، جنگ شناختی جنگی است که مجری با یک برنامه‌ریزی شناختی، بر مغز و ذهن مخاطب تسلط یافته و از این طریق او را در مسیری که می‌خواهد قرار می‌دهد و درواقع، کنترل مغز و ذهن را در دست می‌گیرد (احمدی و جاویدی، ۱۳۹۸: ۱۴). بنابراین هدف از جنگ شناختی، ایجاد خطای ذهنی در مخاطب و دستکاری شناخت اوست. ابزار این جنگ فضای سایبری و فناوری‌های ارتباطی و رسانه‌ای است و یکی از سناریوهای پیچیده عملیات روانی و جنگ نرم است.

۳. روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش، توصیفی-تحلیلی می‌باشد که به‌صورت کیفی انجام شده است. از نظر هدف، تحقیقی کاربردی می‌باشد. استراتژی پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌ها، مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد است. این نظریه یک نوع روش‌شناسی استقرایی کشف نظریه است (مارتین و تورنر^۲، ۱۹۸۶: ۱۴۱). روند

شکل‌گیری نظریه در این استراتژی، حرکت از جزء به کل است. این روش در سه مرحله که نقش کلیدی در فرایند نظریه‌سازی ایفا می‌کند، صورت می‌گیرد:

- (۱) کدگذاری باز،
- (۲) کدگذاری محوری،
- (۳) کدگذاری انتخابی.

الف. مرحله اول

در مرحله کدگذاری باز، مفاهیم بسیاری از بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی به دست‌آمد که با پالایش آنها، داده‌ها به مقوله‌های کمتر تقلیل یافته است. مفاهیم زیرمقوله‌هایی از نوع کدهای باز هستند که وظیفه‌شان ارائه جزئیات بیشتری در مورد هر مقوله است. مقوله‌ها، در مقایسه با مفاهیم انتزاعی‌تر بوده و سطحی بالاتر را نشان می‌دهد.

ب. مرحله دوم

در مرحله دوم کدگذاری که به آن کدگذاری محوری گفته می‌شود، با توجه به عناصر نظریه‌ی داده‌بنیاد، شرایط زیر بیان می‌گردد:

- (۱) شرایط علی (شرایط اثرگذار بر وقوع پدیده محوری)؛
- (۲) پدیده محوری (صورت ذهنی از پدیده مورد مطالعه)؛
- (۳) شرایط زمینه‌ای (شرایط عمومی اثرگذار بر راهبردها)؛
- (۴) شرایط مداخله‌گر (شرایط اختصاصی اثرگذار بر راهبردها)؛
- (۵) راهبردها؛
- (۶) پیامدها.

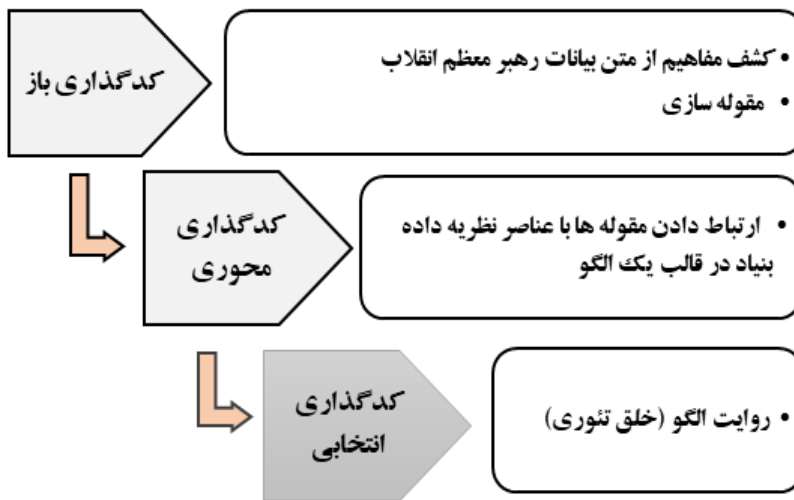
پدیده محوری تعیین و ارتباط سایر عناصر با آن مشخص شده و گزاره‌های حکمی (قضایا) پژوهش بیان گردیده است. گزاره‌های حکمی، فرضیه‌هایی است که روابط بین مقوله‌ها و عناصر با پدیده محوری را در الگوی ارائه شده روشن می‌کنند.

پ. مرحله سوم

در مرحله سوم که کدگذاری انتخابی نام دارد، مقوله‌ها بهبود و یکپارچه می‌گردند. به عبارت دیگر، یک نظریه از روابط بین مقوله‌های موجود در الگوی کدگذاری محوری به نگارش درآمده و شرحی انتزاعی بر بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در جنگ شناختی ارائه می‌گردد (دانایی‌فرد و

امامی، ۱۳۸۶). در شکل (۱)، مراحل تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش بر اساس نظریه داده‌بنیاد نشان داده شدند.

شکل شماره ۱. مراحل تجزیه و تحلیل داده‌ها

جامعه آماری پژوهش، شامل بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از بدو زعامت ایشان تا سال ۱۴۰۱ است. با توجه به اینکه استراتژی پژوهش، نظریه داده‌بنیاد است. برای حجم نمونه، از نمونه‌برداری نظری استفاده شده است. نمونه‌برداری نظری، فرایند جمع‌آوری داده برای تولید نظریه است که بدان وسیله تحلیل‌گر، به‌طور همزمان داده‌هایش را جمع‌آوری، کدگذاری و تحلیل کرده و تصمیم می‌گیرد. به‌منظور بهبود نظریه تا هنگام ظهور آن، در آینده چه داده‌هایی را جمع‌آوری و در کجا آنها را پیدا کند (کلاسر و استراس^۱، ۱۹۶۷: ۴۵). معیار قضاوت در مورد زمان متوقف کردن نمونه‌برداری نظری، کفایت نظری مقوله‌ها یا نظریه‌هاست (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۷۹).

در نظریه‌پردازی داده بنیاد، اعتبارسنجی بخشی فعال از فرایند پژوهش است (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۸۸). در این پژوهش روایی و اعتبار داده‌ها به روش زیر تعیین شده است:

(۱) مفاهیم از بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) تولید شده است.

(۲) مفاهیم به شکل نظام‌مند به هم مرتبط شده‌اند و مقوله‌ها به خوبی تدوین شده است.

(۳) توسط ۴ نفر از اساتید، روند تجزیه و تحلیل داده‌ها و مقوله‌های به دست آمده مورد بازبینی قرار گرفته و پیشنهادهای آنها در کدگذاری‌ها اعمال شده است.

۴. یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱. یافته‌های تحقیق

با توجه به نظریه داده‌بنیاد، بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در خصوص جهاد تبیین و شیوه مقابله با تهاجم نرم دشمن که در چارچوب جنگ نرم، جنگ شناختی، جنگ روانی، جنگ فکری و... مطرح گردیده، در سه رویه کدگذاری باز، محوری و انتخابی، کدگذاری شده است. کدهای مستخرج شده در ابعاد علی، محوری، شرایط مداخله‌گر، شرایط زمینه‌ای، بایسته‌ها و پیامدها دسته‌بندی شده‌اند که در ادامه به تشریح هر کدام از ابعاد پرداخته خواهد شد. ضمناً با توجه به محدودیت صفحات مقاله، برای نمونه فقط در بُعد پدیده محوری، بیانات رهبر انقلاب اسلامی آمده است ولی در ابعاد دیگر، به مفاهیم و مقولات اشاره شده است.

۴-۱-۱. پدیده محوری

مقوله محوری، یک صورت ذهنی از پدیده‌ای است که اساس فرایند است (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۸۴). به عبارتی، پدیده یا رویدادی که کنش‌ها و واکنش‌ها به سوی آن هدایت می‌شود تا آن را کنترل و اداره نمایند. رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی)، در مقابله با شبهه‌زدایی از ذهن و روایت حقایق جامعه و کشور و اقیانوس‌سازی اذهان مردم، فریضه‌ای به نام جهاد تبیین را مطرح می‌نماید که لازم است مورد توجه قرار گیرد. بنابراین، اساس کار و پدیده محوری این پژوهش، جهاد تبیین است. در جدول (۱)، مفاهیم و بیانات مرتبط با مقوله محوری آمده است:

جدول شماره ۱. مقوله محوری		
بیانات	مفهوم	مقوله
«جهاد تبیین را جدی بگیرید، شبهه‌زدایی از ذهن مخاطبین را جدی بگیرید. شبهه از جمله‌ی چیزهایی است که عرض کردیم مثل موریانه است؛ دشمن به این موریانه‌ها دل بسته» (بیانات در دیدار ائمه جمعه، ۱۴۰۱/۰۵/۰۵).	شبهه‌زدایی از ذهن مخاطبین	
«جهاد تبیین یک فریضه است. جهاد تبیین یک فریضه‌ی قطعی و یک فریضه‌ی فوری است و هرکسی که می‌تواند [باید اقدام کند]» (بیانات در	فریضه قطعی و فوری	

دیدار کارکنان نیروی هوایی ارتش ج.ا.ایران، ۱۴۰۰/۱۱/۱۹.		
«... روایت کنید حقایق جامعه‌ی خودتان و کشور خودتان و انقلابتان را. شما اگر روایت نکنید، دشمن روایت می‌کند؛... هر جور دلش می‌خواهد؛ توجیه می‌کند، دروغ می‌گوید [آن هم] ۱۸۰ درجه خلاف واقع؛ جای ظالم و مظلوم را عوض می‌کند» (بیانات در دیدار با پرستاران و خانواده شهدای سلامت، ۱۴۰۰/۰۹/۲۱)	روایت حقایق جامعه و کشور	جهاد تبیین
«به مسئله‌ی تبیین اهمیت بدهید. خیلی از حقایق هست که باید تبیین بشود» (بیانات در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).	اهمیت تبیین حقایق	
«تبیین اساس کار ما است. ما با ذهن‌ها مواجهیم، با دل‌ها مواجهیم؛ باید دل‌ها قانع بشود. اگر دل‌ها قانع نشد، بدن‌ها به راه نمی‌افتد، جسم‌ها به کار نمی‌افتد» (بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۴۰۰/۰۴/۱۲).	اقتناع‌سازی	
«تبیین حقیقت و اطلاع‌رسانی به افکار عمومی مردم مهم است. این را نباید فراموش کرد. نباید مردم را در ابهام گذاشت... بدون تبیین حقیقت، افکار عمومی در ظلمت و فضای غبارآلود باقی خواهد ماند و دشمن سوءاستفاده خواهد کرد» (بیانات در دیدار مسئولان قضایی، ۱۳۸۲/۰۴/۰۷).	مهم بودن تبیین حقیقت	

۲-۱-۴. شرایط علی

شرایط علی عبارت است از رخداد یا رویدادهایی که به گسترش و وقوع پدیده‌ای می‌انجامند. به عبارتی، عواملی هستند که به شکل‌گیری یک پدیده منجر می‌شوند. بر اساس داده‌های حاصل از بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی، عواملی همچون جنگ نرم، جنگ شناختی، جنگ فکری و... که در آن دشمن به وسیله انتشار دروغ، شبهه‌پراکنی، تبلیغات و روایت خلاق واقع به منظور ایجاد تردید در دل‌ها و ذهن‌ها، خواهان خراب کردن ذهنیات، تضعیف اراده و عزم مردم و تسلط بر مغزهاست، موجب مطرح‌شدن مقوله‌ای به نام جهاد تبیین به‌عنوان یک پدیده محوری گردیده است. در جدول (۲) مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با بُعد علی پژوهش، دسته‌بندی شده است.

مقوله	مفهوم	تاریخ بیانات
	جنگ شناختی، جنگ نرم، جنگ فکری.	«امروز جنگ‌های دنیا جنگ‌های ترکیبی است. می‌دانید؛ جنگ سخت و جنگ نرم و جنگ فکری و جنگ فرهنگی و جنگ با سلاح‌های گوناگون و جنگ شناختی و امثال اینها با همدیگر مایه‌ی

تهاجم به یک ملت یا یک کشور است» (بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشگاه افسری نیروهای مسلح، ۱۴۰۱/۰۷/۱۱).		
«امروز چالش دشمن با جبهه‌ی حق آسان نیست، کار دشواری است؛ لذاست که به جنگ نرم متوسل می‌شوند و همه‌ی تلاش خودشان را می‌کنند که ذهنیات را خراب کنند» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹).	تلاش دشمن برای خراب کردن ذهنیات	
«می‌خواهند نفوذ کنند، می‌خواهند دل‌ها را تسخیر کنند، می‌خواهند ذهن‌ها را تغییر بدهند... تبیین، بیان کردن، روشنگری؛ امروز روشنگری لازم است» (بیانات در دانشگاه افسری امام حسین ^(ع) ، ۱۳۹۵/۰۳/۰۳).	تلاش دشمن برای تغییر ذهن‌ها	جنگ نرم، جنگ شناختی، جنگ فکری و
«امروز میدان رزم میدان رزم قدرت نرم است و قدرت نرم دشمن شبهه‌پراکنی است» (بیانات در دیدار با ائمه جمعه، ۱۴۰۱/۰۵/۰۵).	شبهه‌پراکنی دشمن	فرهنگی
«سعی می‌کنند عزم راسخ ملت را در مسائل مهم مربوط به سرنوشت کشور به هم بزنند، در آنها تردید ایجاد کنند؛ جای احساس عزت و اعتماد به نفس ملی، احساس حقارت ملی را به آنها تزریق می‌کنند؛ جای ایمان راسخ، شبهه‌افکنی و بی‌اعتقادی...» (بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱).	تخریب فرهنگی، تزریق حقارت ملی، بی‌اعتقادی.	
«جنگ نرم؛ یعنی جنگ به وسیله‌ی ابزارهای فرهنگی، به وسیله‌ی نفوذ، به وسیله‌ی دروغ، به وسیله‌ی شایعه‌پراکنی؛ با ابزارهای پیشرفته‌ای که امروز وجود دارد... جنگ نرم یعنی ایجاد تردید در دل‌ها و ذهن‌های مردم» (بیانات در دیدار با بسیجیان کشور، ۱۳۸۸/۰۹/۰۴).	جنگ نرم، ایجاد تردید در دل‌ها و ذهن‌ها.	
«امروز مهم‌ترین شیوه‌ی دشمن، جعل و دروغ‌پردازی است. الان مهم‌ترین کاری که دشمن دارد می‌کند [انتشار] دروغ است... تبیین کنید. جهاد تبیین که گفتیم، یکی از جاهایش اینجا است؛ جهاد تبیین» (بیانات در دیدار با بسیجیان، ۱۴۰۱/۰۹/۰۵).	انتشار دروغ	
«در جنگ روانی... دشمن به سراغ سنگرهای معنوی می‌آید که آنها را منهدم کند... و نقاط قوت را در تبلیغات خود به نقاط ضعف تبدیل کند؛ فرصت‌های یک نظام را به تهدید تبدیل کند» (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۸۸/۰۷/۰۲).	جنگ روانی، انهدام سنگرهای معنوی.	
«جنگ روانی یعنی چه؟ هدف جنگ روانی، مرعوب کردن... اراده‌ی عمومی را می‌خواهند تضعیف کنند؛ درک مردم از	جنگ روانی	

واقعیتهای جامعه‌ی خودشان را می‌خواهند تغییر دهند» (بیانات در دیدار با زائران حرم رضوی، ۱۳۸۶/۰۱/۰۱).		
«کار دوم این است که در تبلیغاتِ خودشان پیشرفت‌ها را انکار کنند... اگر ضعف‌هایی وجود دارد، این ضعف‌ها را بزرگ و عمده کنند و در مقابل چشم همه قرار دهند؛ اما قوت‌ها و نقاط جوشش را... از چشم‌ها پنهان کنند» (بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۲/۰۱/۰۱).	تلاش برای انکار پیروزی‌ها و پیشرفت‌ها	
«در جنگ نرم، هدف آن چیزی است که در دل شماسست، در ذهن شماسست، در مغز شماسست؛ یعنی اراده‌ی شما. دشمن می‌خواهد اراده‌ی شما را عوض کند» (بیانات در دیدار با دانشجویان، ۱۳۹۱/۰۲/۱۶).	سعی دشمن برای عوض کردن اراده و ذهن مردم	
«دشمن در رأس نقشه‌هایش تبلیغات است؛ به قول خودشان پروپاگاندا است. علاج پروپاگاندا، تبیین است... وسوسه‌ای را که روی آن جوان یا نوجوان اثر می‌گذارد، چه می‌تواند برطرف کند؟ باتوم که نمی‌تواند برطرف کند؛ آن وسوسه را تبیین می‌تواند برطرف کند» (بیانات در دیدار با مردم قم، ۱۴۰۱/۱۰/۱۹).	تبلیغات دشمن و ایجاد وسوسه	
«دشمن دنبال این است که بر مغزها تسلط پیدا کند... اگر مغز یک ملّتی را توانستند تصرف کنند، آن ملّت سرزمین خودش را دودستی به دشمن تقدیم می‌کند» (بیانات در دیدار با بسیجیان، ۱۴۰۱/۰۹/۰۵).	تلاش برای تسلط بر مغزها	

۳-۱-۴. شرایط زمینه‌ای

منظور از شرایط زمینه‌ای، بسترهای عامی هستند که بر تحقق بایسته‌ها اثرگذار هستند. این بسترها عمدتاً به مؤلفه‌های کلان محیطی همانند شرایط اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و... بستگی دارد. در جدول (۳) مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با شرایط زمینه‌ای اثربخشی جهاد تبیین در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) دسته‌بندی شده است.

جدول شماره ۳. بسترها		
مقوله	مفهوم	تاریخ بیانات
	مجاهدت همراه با تبیین و افشاگری	«اگر روز عاشورا اوج مجاهدت همراه با فداکاری است، چهل روز بعد از عاشورا، اوج مجاهدت همراه با تبیین و افشاگری

است» (بیانات در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).		
«فرهنگ تلاش و مجاهدت برای جبهه حق در دانشگاه باید رواج پیدا کند و نقش اساتید، نقش بسیار برجسته‌ای است. این همان فرماندهی جنگ نرم است که من مکرر بیان کرده‌ام» (بیانات در دیدار با اساتید دانشگاه، ۱۳۹۱/۰۵/۲۲).	فرهنگ تلاش و مجاهدت برای جبهه حق	فرهنگ مجاهدت و مقاومت
«این ملت، برای این‌که حیثیتش و کیان حقیقی و انسانی و اسلامی و انقلابی و فرهنگ ملی‌اش حفظ شود، احتیاج به مجاهدت و مقاومت و ایستادگی در مقابل تهاجم دشمن و تهاجم کردن به نقاط ضعف دشمن دارد» (بیانات در دیدار مسئولین آموزش و پرورش سراسر کشور، ۱۳۷۱/۰۵/۲۱).	مجاهدت و مقاومت	
«افسر جنگ نرم باید مقاومت کند» (بیانات در دیدار با دانشجویان، ۱۳۹۱/۰۵/۱۶).	مقاومت	
«وقتی مردم حضور داشته باشند، یک کشور و یک ملت هیچ غمی نخواهد داشت، هیچ هراسی از کسی نخواهد داشت» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹).	حضور مردم	همراهی و اعتماد مردم
«یکی از بزرگ‌ترین فرصت‌های ما همراهی مردم ما و جوان‌های ما با نظام و هدف‌های نظام و امام بزرگوار است» (بیانات در حرم رضوی، ۱۳۹۴/۰۱/۰۱).	همراهی مردم و جوانان با نظام	اعتماد مردم و جوانان به نظام
«یکی از هدف‌های دشمن، بی‌اعتماد کردن مردم به مسئولین کشور است؛ این ترفند دشمن است» (بیانات در دیدار با مردم مازندران، ۱۳۸۸/۱۱/۰۶).	اعتماد، همراهی و پشتیبانی مردم	
«مقابل این جبهه‌ی دشمن، احساس حضور، احساس مسئولیت برای حضور، وظیفه‌ی همه است» (بیانات در دیدار با مردم مازندران، ۸۸/۱۱/۰۶).	احساس مسئولیت برای حضور	احساس مسئولیت
«جنگ نرم همه‌جانبه‌ی دشمن، امروز قابل انکار نیست. با این حال، برخی آن را انکار می‌کنند و این خود نیز بخشی از جنگ نرم است. برخی بی‌تفاوت از برابر این حادثه‌ی ملی می‌گذرند، برخی هم با دشمن همراهی و به او کمک می‌کنند؛ آنها مسئولیت‌ناپذیر و اینها دشمن شیفته‌اند» (یادداشت بعد از دیدار با برنامه‌سازان صداوسیما، ۱۳۹۷/۰۸/۲۴).	بی‌تفاوت نبودن، مسئولیت‌پذیری	
«یکی از راه‌هایی که این دو خصوصیت بصیرت و صبر و		

<p>فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر</p>	<p>تواصی به حق و صبر</p>	<p>استقامت را بتوان در جامعه حفظ کرد، عبارت است از «تواصی»، همان که در سوره‌ی والعصر هست: وَ تَوَاصُوا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصُوا بِالصَّبْرِ؛ ... دشمن دو هدف را به نظر ما در جنگ نرم دنبال می‌کند ... یکی این است که این زنجیره‌ی تواصی به حق و به صبر را قطع کند؛ دوم اینکه حقایق را وارونه نشان بدهد که تبلیغات فراوانی هم دارند...» (سخنرانی در عید مبعث، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱).</p>
<p>امر به معروف و نهی از منکر</p>	<p>امر به معروف و نهی از منکر</p>	<p>«و امر به معروف معرف و نهی از منکر که در واقع به نوعی زیربنای همه‌ی حرکات اجتماعی اسلام است» (بیانات در حرم حضرت رضوی، ۹۴/۰۱/۰۱).</p>
<p>وحدت ملی</p>	<p>وحدت ملی</p>	<p>«مسئله‌ی وحدت، وحدت ملی، حفظ اتحاد؛ این جزو وظائف ما است» (بیانات در دیدار مجلس خبرگان، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵).</p>
<p>وحدت ملی</p>	<p>اتحاد مردم</p>	<p>«آن چیزی که ملت را نگه می‌دارد امید است و وحدت؛ اتحاد میان آحاد مردم» (بیانات در دیدار با مدحان اهل بیت، ۱۴۰۱/۱۰/۲۲).</p>
<p>اتحاد کلمه</p>	<p>اتحاد کلمه</p>	<p>«توصیه‌ی مؤکد اینجانب اتحاد کلمه است؛ مسئولین کشور و دست‌اندرکاران مسائل عمده‌ی کشور اتحاد کلمه داشته باشند؛ ملت عزیزمان، اتحاد کلمه‌شان را حفظ کنند» (بیانات در دیدار فرماندهان نیروی هوایی و پدافند، ۱۳۹۹/۱۱/۱۹).</p>
<p>آزادی فکر و بیان</p>	<p>آزادی خواهی اندیشه</p>	<p>«نباید از آزادی ترسید و از مناظره گریخت و نقد و انتقاد را به کالای قاچاق و یا امری تشریفاتی، تبدیل کرد ... بی‌شک آزادیخواهی و مطالبه فرصتی برای اندیشیدن...» (پاسخ به نامه جمعی پژوهشگران حوزه علمیه، ۱۳۸۱/۱۱/۱۶).</p>
<p>آزادی فکر</p>	<p>آزادی فکر</p>	<p>«آنی که کمک می‌کند به پیشرفت کشور، آزادی واقعی فکرهاست؛ یعنی آزادانه فکر کردن، آزادانه مطرح کردن، از هو و جنجال نترسیدن، به تشویق و تحریض این و آن هم نگاه نکردن» (بیانات در دیدار نخبگان کشور، ۱۳۸۸/۰۸/۰۶).</p>
<p>آزاداندیشی</p>	<p>آزاداندیشی</p>	<p>«گسترش آزاداندیشی هم مهم است. واقعاً انسان‌ها باید بتوانند در یک فضای آزاد فکر کنند. آزادی بیان تابعی از آزادی فکر است. وقتی آزادی فکر بود، به‌طور طبیعی آزادی بیان هم هست» (بیانات در دیدار با اعضای دولت، ۱۳۸۴/۰۶/۰۸).</p>

۴-۱-۴. شرایط مداخله‌ای

شرایط مداخله‌گر شرایط خاص و میانجی می‌باشند که تسهیلگر تحقق بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین هستند. در جدول (۴)، مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با شرایط مداخله‌ای بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)، احصا و دسته‌بندی شده است.

جدول شماره ۴. شرایط مداخله‌ای		
بیانات	مفهوم	مقوله
«دو عنصر مهم برای مواجهه با دشمنی‌ها لازم است...یکی عبارت است از بصیرت، و دومی عبارت است از صبر و استقامت، که اگر چنانچه این دو عنصر وجود داشت دشمن هیچ کاری نمی‌تواند بکند» (بیانات به مناسبت عید مبعث، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱).	بصیرت	بصیرت و آگاهی
«اولاً معرفت‌هاتان را بالا ببرید... سطح معرفت دینی بالا برود؛ این یکی از کارهاست که حتماً لازم است» (بیانات در دیدار با دانشجویان، ۱۳۹۱/۰۵/۱۶).	معرفت دینی	
«در تهاجم معنوی، تهاجم فرهنگی، تهاجم نرم، شما دشمن را در مقابل چشمتان نمی‌بینید. هوشیاری لازم است» (بیانات در دیدار با خانواده‌های شهدا کردستان، ۱۳۸۸/۰۲/۲۲).	هوشیاری	شناخت دشمن و عدم ترس و غفلت از او
«گفتیم [نقاط] آسیب‌پذیری دشمن را بشناسید. یکی از آسیب‌پذیری‌های دشمن، روشن‌بینی شما است. شما که روشن‌بین باشید، او آسیب می‌بیند» (بیانات در دیدار با بسیجیان، ۱۴۰۱/۰۹/۰۵).	روشن‌بینی	
«دشمتان را بشناسید...ثانیاً وقتی دشمن را شناختید که کیست، نقطه ضعف‌های دشمن را بشناسید، ناتوانی‌های دشمن را بشناسید. دشمن همیشه سعی می‌کند خودش را در نظر شما بزرگ و قوی جلوه بدهد... نقشه‌های دشمن را بشناسید. خیلی‌ها در مقابل نقشه‌ی دشمن غافلگیر می‌شوند؛ [مراقب باشید] غافلگیر نشوید» (بیانات در دیدار با بسیجیان، ۱۴۰۱/۰۹/۰۵).	شناخت تاکتیک‌ها و نقاط آسیب‌پذیر دشمن	
«امروز دشمن در مقابل وضع کنونی ما، آن ژست و آرایش نظامی صد سال یا پنجاه سال پیش را به خود نمی‌گیرد. ما باید آرایش جدید دشمن را بشناسیم» (بیانات در دیدار با شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۷۰/۰۹/۲۰).	شناخت آرایش دشمن	عدم غفلت از
«یک واقعیت دیگری که نباید غفلت کرد، دشمنی دشمنان ما است. از	عدم غفلت از	

	دشمنی دشمنان	دشمنی دشمن نباید غفلت کرد» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵).
	نهراسیدن از هوچی‌گری رسانه‌های بیگانه	«از هوچی‌گری رسانه‌های بیگانه یا رسانه‌هایی که زبان بیگانه را در کام خودشان دارند، نباید بهراسند، رفتارشان را با آنها تنظیم نباید بکنند؛ این مربوط به دستگاه‌های رسمی فرهنگی» (بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱).
	شنیدن حرف مردم	«مردمی بودن یعنی چه؟ مردمی بودن یعنی با مردم عادی معمولی مخلوط شدن، نشست و برخاست کردن، هم گوش شنوا برای شنیدن حرف مردم داشت» (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس، ۱۴۰۱/۰۳/۰۴).
مردمی بودن	کار کردن و خدمت به مردم	«در مقابل این جبهه‌ی دشمن، احساس حضور، احساس مسئولیت برای حضور، وظیفه‌ی همه است. وظیفه‌ی مسئولان، کار کردن، وقت را مفتنم شمردن برای خدمت» (بیانات در دیدار مردم مازندران، ۱۳۸۸/۱۱/۰۶).
	نگاه خوشبینانه و امیدوارانه	«عزیزان من! شرط اصلی فعالیت درست شما در این جبهه‌ی جنگ نرم، یکی‌اش نگاه خوشبینانه و امیدوارانه است» (بیانات در دیدار با دانشجویان، ۱۳۸۸/۰۶/۰۴).
امید	امید داشتن	«تلاش مهم جنگ نرم دشمن، امروز متوجه این است که ملت ایران امیدش را از دست بدهد» (بیانات در دیدار شورای تبلیغات اسلامی، ۱۳۹۶/۱۰/۰۶).
	زنده نگه‌داشتن امید	«از جمله‌ی سخت‌ترین کارهایی که علیه من و شما دارد انجام می‌گیرد، این است که امید را در ماها بمیرانند. سعی کنید امید را زنده نگه دارید» (بیانات در دیدار دانشجویان، ۱۳۹۱/۰۵/۱۶).
تجهیز به تسلیحات نرم روحی و تفکر صحیح	مجهز به فکر	«جوان‌های ما امروز بحمدالله مجهزند؛ مجهز به فکر، مجهز به عقلانیت، مجهز به آگاهی‌های فراوان، ... این تجهیزات را در خودتان افزایش بدهید و به معنای واقعی کلمه خودتان را مجهز کنید و در این میدان وارد بشوید: در میدان تبیین و افشاگری». بیانات در پایان مراسم عزاداری اربعین، ۱۴۰۰/۷/۵.
	تسلیحات نرم روحی و تفکر	«نیاز مهم کشور ما این است که جوان‌های ما مجهز بشوند به انواع تسلیحات نرم، سلاح‌های جنگ نرم؛ یعنی قدرت روحی و قدرت فکری» (بیانات در دیدار با مداحان اهل بیت، ۱۳۹۸/۱۱/۲۶).
اخلاق حسنه	اخلاق و عاطفه	«بایستی حقایق را با منطق قوی، سخن متین و عقلانیت کامل، همراه با

	انسانی	زینت عاطفه و عواطف انسانی، و به‌کارگیری اخلاق منتشر کرد» (بیانات در پایان مراسم عزاداری اربعین، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).
ایمان و عمل صالح	پیروی از اخلاق پیغمبر ایمان و عمل صالح	«پیروی از پیغمبر در اخلاق که خدای متعال فرمود: وَ أَنْكَ لَعَلِي خُلُقِي عَظِيمٍ؛ چیزی را که خدای خالق عظمت عظیم بداند، این دیگر از لحاظ عظمت فوق‌العاده است: وَأَنْكَ لَعَلِي خُلُقِي عَظِيمٍ. این اخلاق بایستی برای ما به‌عنوان یک دستورالعمل همواره موردنظر قرار داده بشود» (بیانات در دیدار کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۴۰۰/۰۸/۰۲).
ایمان و عمل صالح	پیشرفت علمی	«کلید موفقیت این است که مسئولان نظام اسلامی از ایمان و عمل صالح برخوردار باشند» (بیانات در حرم رضوی، ۱۳۸۳/۰۱/۰۲). «وقتی این ایمان را با عمل صالح و جهاد همراه کرد، در همه‌ی میدان‌ها پیروزی او قطعی است» (بیانات دیدار با ایثارگران و خانواده شهدا، ۱۳۸۴/۰۳/۰۳). «هرجا ایمان و عمل صالح باشد، لطف خدا هست» (بیانات در دیدار با اقشار مردم، ۱۳۶۸/۰۴/۱۹).
علم و پژوهش	تکیه بر علم و پژوهش	«مسئله‌ی پیشرفت علمی را که بنده سال‌ها است روی آن تکیه می‌کنم، همچنان مورد تکیه است. باز هم عرض می‌کنم: الْعِلْمُ سُلْطَانٌ، (۲) علم اقتدار است، علم قدرت است و باید دنبال علم بود» (بیانات در دیدار با نمایندگان تشکل‌های دانشجویی، ۱۳۹۹/۰۲/۲۸). «اینی که من سال‌هاست روی مسئله‌ی علم، تحقیق، پژوهش، پیشرفت، نوآوری، شکستن مرزهای علمی موجود تکیه می‌کنم، به خاطر این است. بدون انواع دانش، اقتدار کشور امکان‌پذیر نیست. دانش اقتدار می‌آورد» (بیانات در دیدار با جمعی از نخبگان علمی، ۱۳۸۸/۰۸/۰۶).
زبان علمی	مطالعه و تحقیق	«ما باید درس بخوانیم و مطالعه کنیم. حالا من نمی‌خواهم در اینجا تکلیف درس خواندن بکنم؛ باید با مطالعه و تحقیق و تأمل و تفکر، بر خودمان بیافزاییم، تا بتوانیم بیان کنیم. پس، یک تکلیف، تکلیف تبیین است، که همه‌ی علما آن را داشته‌اند» (بیانات در دیدار با روحانیون بوشهر، ۱۳۷۰/۱۰/۱۱).
	زبان علمی	«با زبان صحیح، با زبان علمی و منطقی و با زبان خوش، بایستی این مطالب را منتقل کرد» (بیانات در دیدار با خبرگان رهبری، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵).

۵-۱-۴. بایسته‌ها

بایسته‌ها، اقداماتی است که برای پاسخگویی به مقوله محوری و اداره و مدیریت آن صورت می‌گیرد. در این پژوهش، منظور از بایسته‌ها، اقدامات و راهکارهایی که در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) می‌تواند به اثربخشی جهاد تبیین کمک نماید و به خنثی‌سازی توطئه‌های شناختی و نرم دشمن منجر می‌شود. در جدول (۵) مفاهیم و مقوله‌های مرتبط با بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین دسته‌بندی شده است و در ادامه نیز بیانات رهبر معظم انقلاب در خصوص بایسته‌های جهاد تبیین آمده است.

جدول شماره ۵. بایسته‌ها		
مقوله	مفاهیم	بیانات
تبلیغ ایجابی و اثرگذار	تبلیغ رسانه‌ای قوی و هوشمندانه	«امروز بیشترین تحرک دشمنان ما علیه ما... تحرکات تبلیغاتی و جنگ نرم و تبلیغات رسانه‌ای است... در زمینه‌ی کار تبلیغاتی و حرکت تبلیغاتی درست و تمهیدات رسانه‌ای باید قوی‌تر و هوشمندانه‌تر عمل بکنیم» (بیانات در مراسم تنفیذ حکم رئیس جمهوری، ۱۴۰۰/۰۵/۱۲).
	تبلیغ چهره‌به‌چهره، جریان گفتمان‌ساز	«تبلیغ یعنی مواجهه‌ی با دشمن؛ تبلیغ درست، یعنی سینه‌به‌سینه شدن با دشمن حقیقت، با ظلم و با ظلمات؛ این، معنای تبلیغ است» (بیانات در دیدار با شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی، ۱۳۹۶/۱۰/۰۶) «ما معمومین یک امتیاز داریم که تبلیغ رویاروی و چهره‌به‌چهره می‌کنیم. این یک کار بی‌نظیری است که هیچ چیز جای این را نمی‌گیرد... تبلیغ باید جریان‌ساز باشد، تبلیغ باید گفتمان‌ساز باشد، تبلیغ باید فضا ایجاد کند؛ گفتمان ایجاد کند» (بیانات در دیدار با طلاب و روحانیون، ۱۳۸۸/۰۹/۲۲).
	تبلیغ درست و انجام کار فرهنگی صحیح و ایجابی	«دو گونه می‌شود کار کرد: یکی کار سلبی، دیگری کار ایجابی. کار سلبی، مقابله‌ی با آنها و جلوگیری از توطئه‌ی آنهاست. کار ایجابی، کار فرهنگی صحیح است؛ منبری خوب، منبر خوب، موعظه‌ی مردم و توجیه فکری آنها» (بیانات در دیدار با مسئولان نظام، ۱۳۷۰/۰۵/۲۳).
	گفتگو و مذاکره با روش برادرانه	«...در گفتگو، مذاکره، با ذهن‌ها مواجه شدن، مخاطب قراردادن دل‌ها و ذهن‌ها، با لسان مبین و با روش برادرانه حرف زدن، بسیار بسیار مهم است» (بیانات در دیدار با روحانیون، ۱۳۷۶/۱۰/۰۳).
زبان خوش	لسان مبین	«...در گفتگو، مذاکره... با لسان مبین و با روش برادرانه حرف زدن، بسیار بسیار مهم است» (بیانات در دیدار با روحانیون، ۱۳۷۶/۱۰/۰۳).

<p>«یکی دیگر از شاخص‌ها مردمی بودن است؛... زبان گویا برای روشن کردن ذهن مردم داشت» (بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس، ۱۴۰۱/۰۳/۰۴).</p>	<p>زبان گویا</p>	
<p>«با زبان صحیح، با زبان علمی و منطقی و با زبان خوش، بایستی این مطالب را منتقل کرد» (بیانات در دیدار با خبرنگاران رهبری، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵).</p>	<p>زبان صحیح و خوش</p>	
<p>«بایستی حقایق را با منطق قوی، سخن متین و عقلانیت کامل، همراه با زینت عاطفه و عواطف انسانی، و به‌کارگیری اخلاق منتشر کرد» (بیانات در پایان مراسم اربعین حسینی، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).</p>	<p>سخن متین</p>	
<p>«به نظر من امروز آن چیزی که می‌تواند به بهترین وجهی به صورت یک سلاح مؤثری عمل کند، تبیین مفاهیم عالی اسلامی است در زمینه‌های مختلف». بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۴۰۰ / ۱۲/۱۹. «تفکر اسلامی تبیین است. فَأَمَّا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ؛ (۲۶) به پیغمبر خدا می‌گوید وظیفه‌ی تو رساندن است، حرف را باید برسانی. باید تبیین کنی». بیانات در دیدار با دانشجویان، ۹۵/۰۴/۱۲.</p>	<p>تبیین مفاهیم عالی اسلامی، تفکر اسلامی</p>	<p>بهره‌گیری از ظرفیت دین اسلام</p>
<p>«به نظر من آن کاری که مهم است انجام بگیرد، مطالعات اسلامی است» (بیانات در دیدار با دانشجویان، ۱۳۹۱/۰۵/۱۶).</p> <p>«برای علاج بیماری‌ها و هتاک‌ها و مهار هرج و مرج فرهنگی نیز بهترین راه، همین است که آزادی بیان در چارچوب قانون و تولید نظریه در چارچوب اسلام، حمایت و نهادینه شود» (پاسخ به نامه جمعی از دانش‌آموختگان حوزه علمیه، ۱۳۸۱/۱۱/۱۶).</p>	<p>انجام مطالعات اسلامی و تولید نظریه در چارچوب اسلام</p>	
<p>«یک مسئله‌ی دیگر که باز این را هم عرض کنیم، مرزبندی با دشمن برای مصونیت از تهاجم نرم است. یکی از کارهای بسیار لازم همین است که ما نگذاریم مرزمان با دشمن کم‌رنگ بشود» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۳۹۷/۱۲/۲۳).</p> <p>«...علاج عبارت است از صراحت در تبیین حق، صراحت در بیان حق... توی میدان، اینجا باید خط را مشخص کنید، اینجا باید مرز را روشن کنید. همه وظیفه دارند؛ بیشتر از همه، خواص؛... خواص باید حرف را روشن بزنند و مطلب را واضح بیان کنند.» (بیانات در دیدار با شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۸/۱۰/۲۹).</p>	<p>مرزبندی صحیح و صریح با جبهه دشمن</p>	<p>مرزبندی و شفاف سازی</p>
<p>«یک وظیفه‌ی دیگری که من اینجا یادداشت کرده‌ام که همیشه باید مورد نظرمان باشد بخصوص امروز، وظیفه‌ی مرزبندی صحیح و صریح با</p>	<p>شفاف‌سازی و اعلام موضع صریح خواص</p>	

		<p>جبهه‌ی دشمن است» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵).</p>
	تفکیک راه پیشرفت و تعالی مادی از بیراهه و کج‌راهه	<p>«.. بایستی در جهاد تبیین، راه پیشرفت و تعالی مادی ملت از بیراهه‌ها و کج‌راهه‌ها جدا بشود... در جهاد تبیین، این معنا مهم است» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹).</p>
	سخن حکمت‌آمیز	<p>«سخن حکمت‌آمیز، یعنی سخن محکم، سخن غیرمشتبه، سخن غیرموهون و غیر ضعیف. حکمت، همه این‌ها را دارد. سخن حکیم است، یعنی هم حکمت‌آمیز است، هم مستحکم است، هم در مقابل متشابه است» (بیانات در دیدار با روحانیون، ۱۳۷۶/۱۰/۰۳).</p>
تبیین مستحکم و درست مبتنی بر سند	تبیین درست و صحیح، مستند عمل کردن	<p>«جهاد تبیین را جدی باید گرفت. همه، در حوزه، در دانشگاه، در صداوسیما بالخصوص، در مطبوعات، در هر جایی که شما ایستاده‌اید و یک شعاع پیرامونی‌ای دارید و می‌توانید روی آن اثر بگذارید، باید تبیین انجام بگیرد؛ تبیین درست، تبیین صحیح» (بیانات در دیدار با مردم قم، ۱۴۰۱/۱۰/۱۹).</p> <p>«...اگر جهاد تبیین به‌درستی صورت نگیرد، دنیامداران حتی دین را هم وسیله‌ی هوسرانی و شهوترانی خودشان قرار خواهند داد» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹).</p>
		<p>«جنگ نرم دشمن، بر پایه‌ی دروغ و تحریف و شایعه و سانسور و بایکوت بنا شده است؛ هنر شما می‌تواند با سند، کار دشمن را بی‌اثر کند. تاریخ چهل‌ساله، لبریز از سندها بر حقیقت جمهوری اسلامی و کج‌روی و گمراهی دشمنان است» (پیام به مستندسازان، ۱۳۹۶/۱۰/۲۲).</p>
استفاده از ظرفیت نماز جمعه و هیئت مذهبی	قدرت نرم نماز جمعه	<p>«در سلسله‌ی قدرت نرم نظام اسلامی، نماز جمعه یک حلقه‌ی بسیار مهم است، چون امروز آن چیزی که راهگشا است و تأثیرگذار است قدرت نرم است» (بیانات در دیدار با ائمه جمعه، ۱۴۰۱/۰۵/۰۵).</p>
	محتوای قوی و منطقی محکم و غنی خطبه نماز جمعه	<p>«خطبه‌ی نماز جمعه باید مرکزی باشد برای تبیین محتوای قوی و منطقی محکم و غنی برای مسائل مهم انقلاب، مثل مسئله‌ی عدالت» (بیانات در دیدار با ائمه جمعه، ۱۴۰۱/۰۵/۰۵).</p>
	هیئت‌های مذهبی محل جهاد تبیین	<p>«همین که بنده مکرر تکرار می‌کنم تبیین یا جهاد تبیین، تبیین کنید، روشنگری کنید. هیئت، محل جهاد تبیین است» (بیانات در دیدار با مداحان اهل بیت، ۱۴۰۰/۱۱/۰۳).</p>
	تبیین منطقی و علمی، منطقی قوی	<p>«بایستی حقایق را با منطق قوی، سخن متین و عقلائیت کامل، همراه با زینت عاطفه و عواطف انسانی، و به‌کارگیری اخلاق منتشر کرد» (بیانات</p>

<p>در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).</p> <p>«با تبیین لازم تبیین منطقی، تبیین عالمانه و دور از زیاده‌روی‌های گوناگون- حاصل می‌شود؛ با زبان صحیح، با زبان علمی و منطقی و با زبان خوش، بایستی این مطالب را منتقل کرد» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵).</p>		<p>عقلانی و منطقی عمل کردن</p>
<p>«بایستی حقایق را با منطق قوی، سخن متین و عقلانیت کامل، همراه با زینت عاطفه و عواطف انسانی، و به‌کارگیری اخلاق منتشر کرد» (بیانات در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).</p>	<p>عقلانیت کامل</p>	
<p>«نظارت و توجه به اوضاع کشور. نگاه مستفسرانه و دنبال پیدا کردن واقعیت، همراه با انتقاد. قبلاً هم عرض کردم که انتقاد هیچ اشکالی ندارد. نگاه منتقدانه هیچ اشکالی ندارد، منتها انتقاد درست؛ بی‌انصافی نشود» (بیانات در دیدار با دانشجویان، ۱۳۹۱/۰۵/۱۶).</p>	<p>نگاه مستفسرانه و نقادانه مبتنی بر عقلانیت</p>	
<p>«در میدان جنگ آن شجاعت راه، آن تدبیر راه، آن سازندگی راه، آن فداکاری را و بعد در میدان اخلاق، میدان تدبیر، ملاحظاتی دینی و اسلامی. این‌ها واقعاً فوق‌العاده است؛ بایستی این‌ها به مردم گفته بشود، منعکس بشود. با هیچ زبانی غیر از زبان هنر هم نمی‌شود این‌ها را گفت؛ فقط زبان هنر می‌تواند این ریزه‌کاری‌های زندگی این‌ها را بیان کند؛ حالا یا نوشته‌ی هنرمندانه یا شعر یا فیلم یا مستند یا امثال این‌ها که می‌شود کار کرد» (بیانات در دیدار با کنگره شهدا قم، ۱۴۰۱/۰۸/۰۸).</p>	<p>زبان هنر، روایت هنرمندانه و درست</p>	<p>استفاده از زبان هنر</p>
<p>«مطلبی که من بیشتر می‌خواهم روی آن تکیه بکنم... جهاد تبیین است که من این را مکرراً تکرار کرده‌ام. من می‌خواهم بگویم آن روز که این حرکت تاریخی نوزدهم بهمن در برابر امام انجام گرفت، اگر آن عکسی که از این واقعه منتشر شد منتشر نمی‌شد، یعنی این کار تبیینی اگر انجام نمی‌گرفت، این حادثه نه این‌جور ماندگار می‌شد، نه اثرگذار می‌شد؛ یک حادثه‌ای بود مثل حوادث فراوان دیگری که اتفاق می‌افتد و فراموش می‌شود. عامل ماندگاری و اثرگذاری این حادثه عبارت بود از همان قاب تصویر هنرمندانه‌ای که از این منتشر شد؛ تبیین، این است، تبلیغ کردن و نشان دادن، این است. به برکت یک کار محدود و کوچک رسانه‌ای... یک حرکت مثل حرکت بیعت نیروی هوایی در روز نوزدهم بهمن می‌شود تاریخ‌ساز، می‌شود ماندگار، می‌شود اثرگذار، می‌شود تحویل‌بخش؛ مسئله‌ی «روایت درست» این است» (بیانات در دیدار با</p>		

کارکنان نهاجا، ۱۹/۱۱/۱۴۰۰).		
«بازی‌های جنگ بایستی بتواند همه‌ی این لایه‌ها را با شیوه‌های نو، با شیوه‌های روزآمد، ان‌شاء‌الله تأمین کند» (بیانات در مراسم دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه افسری نیروهای مسلح، ۱۱/۰۷/۱۴۰۱).	طراحی بازی‌های پیچیده‌ی جنگ مبتنی بر شیوه‌های نو	نوآوری و ابتکار
«سلاح تبیین یک بخش نرم‌افزاری مهمی دارد؛ در اینجا بایستی نوآوری صورت بگیرد، بایستی سخن نو گفته بشود و شیوه‌ی نو در بیان ذکر بشود» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۹/۱۲/۱۴۰۰).	نوآوری در سخن و شیوه‌ی بیان، بیان با زبان جدید	
در جنگ نرم هیچ‌وقت عکس‌العملی عمل نکنید. البته پاسخ دشمن را باید داد اما بهتر از عکس‌العملی عمل کردن و واکنشی عمل کردن، عمل کردن کُنشی و ابتکاری است. یک قدم همیشه از دشمن خودتان جلوتر باشید؛ حدس بزنید که دشمن چه کار می‌خواهد بکند، چه حرکتی می‌خواهد انجام بدهد، حرکت خنثی‌کننده و پیش‌گیرنده را قبل از او انجام بدهید» (بیانات در دیدار با بسیجیان، ۰۶/۰۹/۱۳۹۸).	کنشی و ابتکاری عمل کردن	
«...امروز با شمشیر و با نیزه و با این چیزها، نمی‌شود به جنگ توپ و موشک و مانند این‌ها رفت. در جهاد تبیین هم همین جور است؛ با شیوه‌های قدیمی [نمی‌شود کار کرد]. البته بعضی از شیوه‌های قدیمی جایگزین ندارد، مثل منبر، مثل مداحی؛ این‌ها قدیمی است اما این‌ها جایگزین ندارد؛ این‌ها همچنان اثرگذار است و هیچ‌چیز دیگری جای این‌ها را نمی‌گیرد، لکن از لحاظ ابزارهای گوناگون بایستی به‌روز حرکت کرد» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۹/۱۲/۱۴۰۰).	استفاده از فناوری‌ها و ابزارهای به‌روز	بهره‌گیری از فناوری جدید و نو
«امروز فضای مجازی یک فرصتی است برای این کار. حالا دشمنان از فضای مجازی جور دیگر استفاده می‌کنند اما شما جوان‌های عزیز این‌جوری از آن استفاده کنید: از فضای مجازی استفاده کنید برای امیدآفرینی، برای توصیه‌ی به صبر، برای توصیه‌ی به حق، برای بصیرت آفرینی، برای توصیه‌ی به خسته نشدن، تبلی نکردن، بیکاره نماندن و مانند این‌ها» (سخنرانی تلویزیونی به مناسبت عید مبعث، ۲۱	استفاده از فرصت فضای مجازی	

		۱۳۹۹/۱۲/.
تبیین بدون تعصب و تعلقات جناحی و گروهی	«یکی از کارهای مهم نخبگان و خواص، تبیین است؛ حقائق را بدون تعصب روشن کنند؛ بدون حاکمیت تعلقات جناحی و گروهی و بر دل آن گوینده. این‌ها مضر است. جناح و این‌ها را باید کنار گذاشت، باید حقیقت را فهمید» (بیانات در دیدار با اعضای دفتر رهبری و سپاه ولی امر، ۱۳۸۸/۰۵/۰۵).	
تبیین بی‌طرفانه و مبتنی بر واقعیت و حقیقت	«یک نکته هم این است که تبیین را اساس کار بدانید. بنده می‌بینم گاهی اوقات یک جماعتی، یک افرادی، جوان‌های احتمالاً صالح و مؤمنی با یک کسی مخالفند یا با یک جلسه‌ای مخالفند، بنا می‌کنند هیاهو کردن و جنجال کردن و شعار دادن؛ بنده با این کارها موافق نیستم. این هیچ فایده‌ای ندارد؛ ... فایده در تبیین است، فایده در کار درست است، در کار هوشمندانه است؛ این‌ها است که فایده دارد. گاهی اوقات بعضی‌ها از روی اغراضی این کارها را می‌کنند، به پای بچه‌های مؤمن و حزب‌اللهی می‌اندازند؛ حواستان به این هم باشد» (بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین ^(ع) ، ۱۳۹۵/۰۳/۰۳).	
پرهیز از افراط و پرخاشگری	«نقد مستمر، نظارت مستمر و متعادل بر اوضاع کشور، بر مدیریت‌ها، جزو کارهای بسیار لازم است؛ البته باید با عقلانیت و با مدارا همراه باشد، بدون افراط، بدون پرخاشگری؛ اما نگاه نقادانه. به نظر من این هم کار لازم دیگری است» (بیانات در دیدار دانشجویان، ۱۳۹۱/۰۵/۱۶).	
دوری از زیاده‌روی‌های گوناگون	«گفتمان با تبیین لازم-تبیین منطقی، تبیین عالمانه و دور از زیاده‌روی‌های گوناگون- حاصل می‌شود» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵).	

۶-۱-۴. پیامدها

پیامدها، نتایجی است که در نتیجه یک اقدام یا خودداری از انجام عملی حاصل خواهد شد و ممکن است مثبت و یا منفی باشد. به عبارتی دیگر، آثاری است که در نتیجه عملی شدن بایسته‌ها در آینده ایجاد می‌شود.

در این پژوهش، پیامدها همان آثار مثبتی هستند که در نتیجه کاربست توصیه‌ها و بایسته‌های ارائه شده توسط مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در خصوص جهاد تبیین ایجاد می‌شوند. در جدول (۶) پیامدها احصا و بیان گردیده است.

جدول شماره ۶. پیامدها		
مقوله	مفهوم	بیانات
مصون ماندن از تهاجم نرم و شناختی دشمن	خشتی شدن وسوسه‌ی دشمن	«...حرف بزنید، تبیین کنید برای خشتی کردن وسوسه‌ی دشمن، می‌شود جهاد؛ این‌ها همه جهاد است» (بیانات در دیدار با مداحان اهل بیت، ۱۴۰۰/۱۱/۰۳).
	خشتی‌کننده‌ی توطئه‌ی دشمن	«به مسئله‌ی تبیین اهمیت بدهید... حرکت تبیین خشتی‌کننده‌ی این توطئه‌ی دشمن و این حرکت دشمن است» (بیانات در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).
	ایجاد مصونیت	«مرزبندی با دشمن برای مصونیت از تهاجم نرم [است]» (بیانات در دیدار با اعضاء مجلس خبرگان، ۱۳۹۷/۱۲/۲۳).
	حفظ مغزها	«دشمن دنبال این است که بر مغزها تسلط پیدا کند. تسلط بر مغزها برای دشمن خیلی باارزش‌تر از تسلط بر سرزمین‌ها است... مغزها را باید حفظ کرد؛ تسلط بر مغزها» (بیانات در دیدار با بسیجیان، ۱۴۰۱/۰۹/۰۵).
	گفتمان‌سازی	«آخرین مطلب، مسئله‌ی گفتمان‌سازی است... گفتمان یعنی باور عمومی؛ یعنی آن چیزی که به صورت یک سخن‌مورد قبول عموم تلقی بشود، مردم به آن توجه داشته باشند. این با گفتن حاصل می‌شود با تبیین لازم-تبیین منطقی، تبیین عالمانه و دور از زیاده‌روی‌های گوناگون- حاصل می‌شود» (بیانات در دیدار با مجلس خبرگان، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵).

۲-۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها

۱-۲-۴. گزاره‌های حکمی (قضایا)

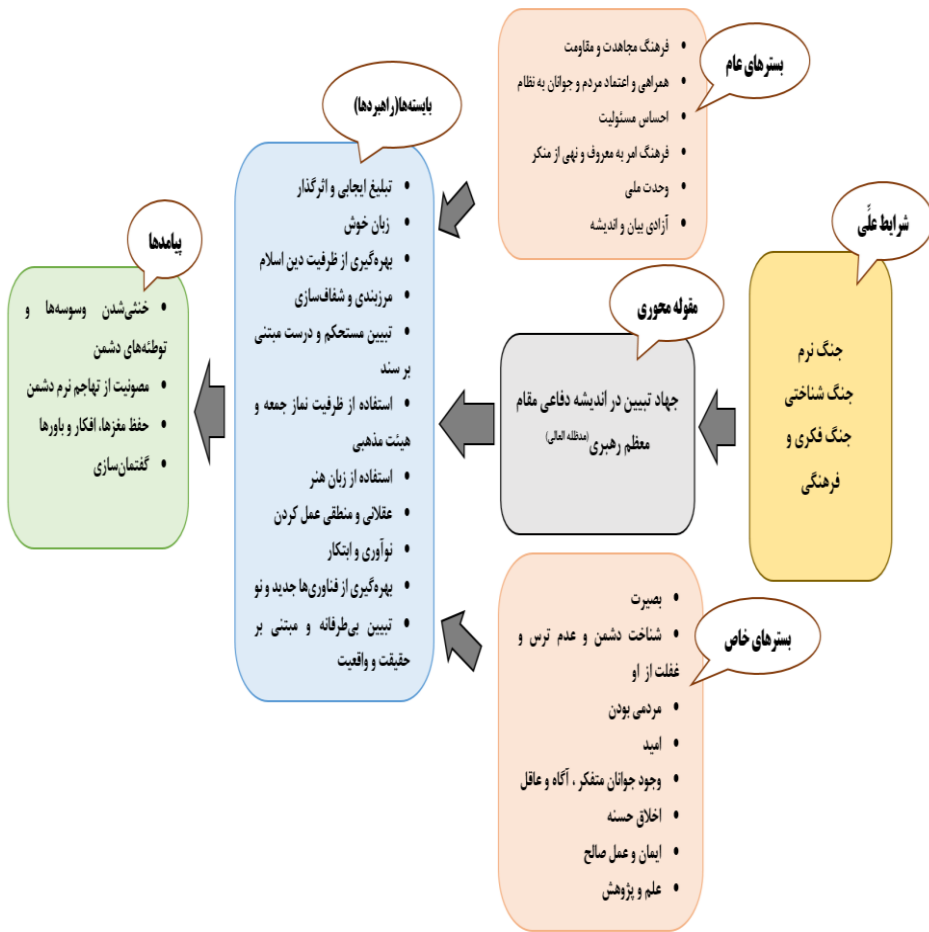
گزاره‌های حکمی، روابط بین مقوله محوری و سایر مقوله‌ها را نشان می‌دهند. در زیر، گزاره‌های حکمی یا قضایای این پژوهش آمده است:

❖ گزاره ۱: در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، مقوله‌ای به نام جنگ شناختی، جنگ نرم و جنگ فکری-فرهنگی دشمن به‌عنوان شرایط علی جهاد تبیین محسوب می‌شوند.

❖ گزاره ۲: جهاد تبیین به‌عنوان مسئله محوری محسوب شده و بر بایسته‌ها مؤثر خواهد

بود.

- ❖ **گزاره ۳:** فرهنگ مجاهدت و مقاومت، همراهی و اعتماد مردم و جوانان به نظام، احساس مسئولیت در میدان جهاد تبیین، فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر در جامعه، وحدت ملی و آزادی بیان در چارچوب قانون بستر عام را برای تحقق بایسته‌های جهاد تبیین فراهم می‌کنند.
- ❖ **گزاره ۴:** بصیرت، شناخت دشمن و عدم ترس و غفلت از او، عقل و منطق، مردمی بودن، امید داشتن، وجود جوانان مجهز به تفکر و تعقل، اخلاق حسنه، ایمان و عمل صالح، علم و پژوهش به‌عنوان عوامل میانجی و خاصی هستند که تسهیلگر تحقق بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین می‌باشند.
- ❖ **گزاره ۵:** تبلیغ ایجابی و اثرگذار، بهره‌گیری از ظرفیت دین اسلام، مرزبندی و شفاف‌سازی، تبیین مستحکم و درست مبتنی بر سند، استفاده از ظرفیت نماز جمعه و هیئت مذهبی، استفاده از زبان هنر، عقلانی و منطقی عمل کردن، نوآوری و ابتکار، بهره‌گیری از فناوری‌ها نوین و تبیین بی‌طرفانه مبتنی بر واقعیت و حقیقت به‌عنوان بایسته‌هایی است که در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)، در اثربخشی جهاد تبیین مؤثر است.
- ❖ **گزاره ۶:** توجه به راهبردهای مورد اشاره در گزاره ۵، پیامدهایی همچون خنثی شدن وسوسه‌ها و توطئه‌های دشمن، مصونیت ماندن از تهاجم‌های نرم، حفظ مغزها و باورها، و گفتمان‌سازی را به همراه خواهد داشت. به طور کلی باعث مصون ماندن از تهاجم نرم و شناختی دشمن می‌شود.
- با توجه گزاره‌های فوق، الگوی نهایی پژوهش به صورت شکل (۲) نشان داده شده است.

شکل شماره ۲. الگوی بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین

۲-۲-۴. روایت مدل یا نظریه

لازمه تبدیل تحلیل‌ها به نظریه، ربط دادن منظم مفاهیم و مقوله‌هاست. در چارچوب تئوری داده بنیاد، مرحله اصلی نظریه‌پردازی، کدگذاری انتخابی است که با توجه به نتایج کدگذاری باز و محوری، نظریه‌پردازی صورت می‌گیرد. به این ترتیب که از چیدمان خاص بین مقوله‌های موجود در کدگذاری محوری و ایجاد روابط نظام‌مند بین مقوله‌ها، یک نظریه به نگارش درآمده و روابط در چارچوب یک روایت روشن می‌گردد (تشکری‌پور و همکاران، ۱۴۰۰: ۷۳).

روایت الگو و یا نظریه این پژوهش به شرح ذیل است: بر اساس نظریه داده بنیاد، علت اصلی مطرح شدن جهاد تبیین توسط مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، جنگ نرم و شناختی، و جنگ فکری-

فرهنگی است که دشمن علیه باورها و اعتقادات مردم به راه انداخته است و تلاش می‌کند با انتشار دروغ، شبهه‌پراکنی و تبلیغات و با ایجاد تردید در دل‌ها و ذهن‌ها، روایت‌های نادرستی از وقایع و رویدادهای کشور را ارائه دهد تا از این طریق اراده و عزم مردم را تضعیف و بتواند بر ذهن آنها تسلط یابد.

در چارچوب این مدل، لازمه مقابله و خنثی‌سازی توطئه‌ها در این نوع جنگ‌ها، عمل به برخی بایسته‌هاست که در واکاوی بیانات فرمانده معظم کل قوا (مدظله‌العالی) احصاء شده و موجب اثربخش نمودن جهاد تبیین می‌گردد. افزون بر این، در بیانات ایشان نیز یکسری عوامل زمینه‌ای و مداخله‌ای مطرح است که بستر عام و خاصی را برای تحقق هرچه بهتر بایسته‌های جهاد تبیین فراهم می‌کنند که می‌توان از آنان به‌عنوان بستر ساز و تسهیلگر راهبردها یاد کرد. در نهایت اقدام در این چارچوب، پیامدهای مثبتی را میدان جنگ نرم به دنبال خواهد داشت.

۵. بحث و نتیجه‌گیری و پیشنهاد

۵-۱. بحث و نتیجه‌گیری

حفاظت از بنیان‌های اعتقادی، فکری و هویتی جامعه در جنگ نرم و شناختی و در بستر فضای مجازی و فناوری‌های نوین ارتباطی، اقدامی حیاتی و سرنوشت‌ساز است. انسان به‌واسطه برخورداری از بُعد روحی- روانی، همواره در معرض تغییر فکر و عقیده قرار دارد. تغییر فکر و عقیده، تغییر رفتار را به دنبال خواهد داشت. از این جهت است که سلطه‌گران همواره تلاش می‌کنند که از طریق جنگ شناختی و نرم، باورها، اعتقادات و اذهان مردم و جوامع مختلف را متناسب با باورها و اهداف خود همسو کنند. لازمه حفظ بنیان‌های فکری و اعتقادی جامعه، روشنگری و آشکارسازی زوایای پنهان پدیده‌ها و رویدادها است.

جهاد تبیین به‌عنوان راهبرد آشکارسازی توطئه‌های نرم دشمن و نمایان ساختن حقیقت پدیده‌ها و رویدادها، با پاکسازی جهالت و تحریف و زدودن ابهام از اذهان افراد، موجب مصون ماندن بنیان‌های اعتقادی، فکری و هویتی جامعه در برابر هجمه‌های نرم و شناختی دشمن خواهد شد. در این پژوهش تلاش شد با استفاده از روش داده‌بنیاد، بایسته‌های اثربخشی جهاد تبیین از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) احصاء و الگوی اقدام در این عرصه ارائه گردد. الگوی ارائه شده، با ارائه تصویری از واقعیت اقدام در عرصه جهاد تبیین و با نشان دادن متغیرها و روابط بین آن‌ها، تسهیلگر عمل جهادگران تبیین است. با نگرش به ابعاد الگو، در اندیشه دفاعی مقام معظم

رهبری (مدظله‌العالی) علت تأکید بر جهاد تبیین به‌عنوان موضوع محوری که ایشان آن یک فریضه قطعی و فوری می‌داند، جنگ شناختی و نرم و جنگ فکری- فرهنگی است که دشمن به وسیله انتشار دروغ، شبهه‌پراکنی، تبلیغات و روایت خلاف واقع، تلاش می‌کند با خراب کردن ذهنیات، تضعیف اراده و عزم مردم بر مغزها تسلط یابد.

میزان اثربخشی جهاد تبیین، بستگی به اقدامات اثربخشی دارد که بتواند گزاره‌های تبیینی قوی را ارائه و توطئه‌های ویران‌کننده فکری دشمن را آشکار سازد. از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، تبلیغ ایجابی و اثرگذار، بهره‌گیری از ظرفیت دین اسلام، مرزبندی و شفاف‌سازی، تبیین درست و مبتنی بر سند، استفاده از ظرفیت نماز جمعه و هیئت‌های مذهبی، استفاده از زبان هنر، نوآوری و ابتکار، بهره‌گیری از فناوری‌ها نوین ارتباطی و پرهیز از تعصب و تعلقات جناحی و گروهی در تبیین به‌عنوان گزاره‌های تبیینی قوی و بایسته‌های اثربخشی است که بایستی به آن توجه شود. البته در اندیشه دفاعی آیت‌الله خامنه‌ای، توجه به عوامل زمینه‌ای و مداخله‌گر که به آنها اشاره شد، نیز مورد تأکید است. عوامل زمینه‌ای و مداخله‌گر به‌عنوان عوامل توان‌افزا و مشخص‌کننده نوع اقدامات در میدان جهاد تبیین محسوب می‌شوند و در پیشبرد اهداف و برنامه‌های جهاد تبیین نقشی مؤثر و تسهیلگر را ایفا خواهند داشت.

توجه به ابعاد این الگوی جهاد تبیین، پیامدهای مطلوبی را در ابعاد فرهنگی- فکری، اجتماعی، سیاسی و امنیتی به همراه خواهد داشت و توطئه‌های نرم و شناختی دشمنان را خنثی خواهد نمود. از منظر مقام معظم رهبری حاصل جهاد تبیین، خنثی‌شدن توطئه و وسوسه‌های دشمن، حفظ مغزها و گفتمان‌سازی است. گفتمان، نظام کلی و معنایی است که رفتارها و اجزاء در ارتباط با آن معنا پیدا می‌کنند. گفتمان، با ایجاد نظام‌های معانی در حوزه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... فهم مردم را از نقش خود در جامعه بالا می‌برد، به رفتار مردم شکل می‌دهد و بر فعالیت‌های انسان اثرگذار است. براین اساس، «گفتمان» نظم‌دهنده و جهت‌دهنده رفتارهاست.

از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، با تبیین منطقی، تبیین عالمانه و دور از زیاده‌روی‌های گوناگون، گفتمان ایجاد می‌شود. ایشان گفتمان را باور عمومی؛ یعنی آن چیزی که به‌صورت یک سخن مورد قبول عموم تلقی بشود و مردم به آن توجه داشته باشند، تعریف می‌کند. بنابراین حاصل جهاد تبیین بایستی خلق گفتمان نو و سازنده باشد. تبیینی که به گفتمان‌سازی ختم شود، مصونیت جامعه را در برابر هجوم‌های فکری و شناختی بیگانه در پی خواهد داشت. شاید بتوان گفت مهم‌ترین و اساسی‌ترین خروجی جهاد تبیین، ایجاد گفتمان در حوزه‌های سیاسی، اجتماعی،

اقتصادی و... است که شکل‌دهنده نظام‌های معانی جامعه و فعالیت‌های آن است. ایجاد گفتمان در نتیجه عمل به بایسته‌های مورد اشاره حاصل خواهد شد.

۲-۵. پیشنهادها

با توجه به الگوی مطرح شده، پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- (۱) به ابعاد الگوی ارائه شده در اجرای جهاد تبیین توجه شود.
- (۲) لزوم توجه به هدف‌گذاری و برنامه‌ریزی در میدان جهاد تبیین.
- (۳) بهره‌گیری از ظرفیت‌های مختلف علمی، فرهنگی، رسانه‌ای و... .
- (۴) تقویت زیرساخت‌های فناورانه و ارتباطی.
- (۵) خلق گفتمان‌های نو، سازنده و تقویت گفتمان انتقادی.
- (۶) رویکرد عملگرایانه و خیرخواهانه در اجرای فعالیت‌ها جهاد تبیین.
- (۷) بهره‌گیری از ظرفیت‌های هیئت‌های اندیشه‌ورز.

منابع

الف- فارسی

- قرآن کریم.
- سایت بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، *khamenei.ir*.
- احمدی، خدابخش؛ جاویدی، نصیرالدین (۱۳۹۹). «کاربرد علوم شناختی در علوم نظامی - مطالعه موردی»، *مجله طب نظامی*، ۲۲ (۸۵)، ۱۲-۲۶.
- عراقی، عبدالله؛ بیدگلی، محمد؛ و رجبی ده‌برزویی، اصغر (۱۴۰۱). «واکاوی اهداف جنگ شناختی دشمن و راهکارهای تاب آوری مقابله با آن با تاکید بر آموزه های قرآن»، *مطالعات دفاع مقدس*، ۸ (۳۲)، ۱۴۳-۱۶۲.
- تشکری پور، احمد؛ یوسفوند، یعقوب؛ و فرج‌الهی مقدم، عبدالرحمن (۱۴۰۰). «الگوی حفظ و ارتقاء کارآمدی بسیج در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)»، *سیاست دفاعی*، ۳۰ (۱۱۶)، ۷۷-۴۵.
- حسینی، سید حسن (۱۳۹۰). *ارتباط اقناعی از آموزه‌های عملی تا یافته‌های علمی*. تهران: انتشارات دانشگاه جامع امام حسین(ع).
- حیاتی، طاهره؛ حیاتی، محمدحسین (۱۴۰۱). «گستره‌ی جهاد تبیین در اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای»، *معرفت سیاسی*، ۱۴ (۲۷)، ۷-۲۰.
- دارابی، علی (۱۳۹۱). *درآمدی بر جامعه‌شناسی ارتباطات، فرهنگ و رسانه*. تهران: جهاد دانشگاهی، چاپ سوم.
- دانایی‌فرد، حسن؛ امامی، سیدمجتبی (۱۳۸۶). «استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد»، *فصلنامه اندیشه مدیریت*، ۱ (۲)، ۶۹-۹۷.
- شجاعی، صادق (۱۳۸۶). «نگاهی به شناخت از منظر فلسفه، روان‌شناسی و اسلام»، *نشریه معرفت*، ۱۶ (۱۱۹)، ۸۱-۱۰۰.
- صلح میرزایی، سعید (۱۴۰۱). *جهاد تبیین؛ در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)*. تهران: انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ یکم.
- عسگری، محمود (۱۳۹۰). «ابزارها و اهداف جنگ نرم»، *مجموعه مقالات جنگ نرم*. تهران: دانشگاه امام صادق(ع).

- علیزاده، علی؛ برزگر، ابراهیم (۱۳۹۷). «تبیین اندیشه‌های حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پیرامون نفوذ»، *مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی*، ۸ (۳۳)، ۳۳-۶۱.
- عمانی، مهدی؛ بیگی، جمال؛ و پورقهرمانی، بابک (۱۴۰۱). «جهاد تبیین؛ راهبردی پیشگیرانه در قبال تفکر اجباری ناشی از فناوری هارپ»، *رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی*، ۲ (۵)، ۲۶-۴۲.
- عیسی‌نیا، رضا (۱۳۹۹). «جهاد تبیین در زمانه ج.ا.ایران و نقش روحانیت در آن»، *پژوهشنامه تبلیغ اسلامی*، ۱ (۴)، ۲۹-۴۱.
- مسلمی، محمدحسن؛ ربیع نتاج، علی‌اکبر؛ و موسوی، سید محسن (۱۳۹۹). «مؤلفه‌های تهدید نرم فرهنگی از منظر قرآن کریم و سیره نبوی مبتنی بر بُعد تخریب شخصیت و الگوهای دینی»، *مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی*، ۱۰ (۳۸)، ۲۲۵-۲۵۶.
- محبوب عشرت‌آبادی، حسن؛ شکوری مغانی، سعید (۱۴۰۱). «جنگ شناختی مدرن: از شناخت در رزم تا عرصه شناختی»، *مطالعات منابع انسانی*، ۱۲ (۲)، ۱۵۶-۱۸۰.
- محسنی، نیک‌چهر (۱۳۸۲). *نظریه‌ها در روان‌شناسی رشد*. تهران: پردیس.
- وجدانی، خدیجه (۱۴۰۱). «بایسته‌های مهارتی جهادگران تبیین از منظر اسلام»، (صص: ۱-۲۴)، در *مجموعه مقالات همایش تحقیقات کاربردی در حوزه قرآن و حدیث*، دور دوم، شاهرود-سمنان: دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم و دانشگاه علوم قرآنی شاهرود.
- یوسفوند، یعقوب (۱۳۹۷). *عملیات روانی*. تهران: انتشارات دانشگاه افسری امام علی (ع).

ب- انگلیسی

- Bechtel, William; Abrahamsen, Adele; Graham, George (1999). "The Life of Cognitive Science", in: *Blackwell Companion to Cognitive science*, Blackwell.
- Martin, Patricia Y. & Turner, Barry A. (1986). "Grounded Theory and organizational Research", *The Journal of Applied Behavioral Science*, 22 (2), 141-157.
- Melser, Derek (2004). *The Act of Thinking*. The MIT Press.
- Glaser, Barney G., & Strauss, Anselm L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory*. The Strategies for Qualitative Research.
- Norton, B. (2021). *Behind NATO's 'cognitive warfare, Battle for your brain' waged by Western militaries*. Retrieved October 13, 2021.
- Roco, M.C. & Bainbridge, W.S. (2003). *Converging technologies for improving human performance: Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology, and Cognitiv*. At: <https://obamawhitehouse.archives.gov>.